

Юлдашева Людмила

Контрастна модифікація прецедентних одиниць у сучасній українській поезії

1. Актуальність

Усвідомлення мови як національно-культурного явища, що відображає менталітет народу й зберігає його споконвічні традиції, є одним із пріоритетних принципів сучасної лінгвістичної науки.

Художня література, перебуваючи на грані низки семіотичних систем, увібрала в себе різноманітні культурні, соціальні та лінгвістичні коди. Її полігамна сутність породжує взаємопроникнення літературних традицій та зв'язків, унаслідок чого виникає складна мережа сенсів. Одним із ключових елементів цієї взаємодії є прецедентні феномени – ментальні, мовні й культурні факти, для яких характерний високий рівень упізнаваності і які функціують у когнітивному просторі етнокультурної спільноти. Інтегруючись у літературний текст, прецедентні феномени розширюють його межі, водночас постулюють його входження в широкий мегаконтекст інтертекстуальних зв'язків на сюжетному, образному та мовному рівнях. Вони допомагають осмислювати людські цінності крізь призму мови, спираючись на культурну пам'ять.

Прецедентні феномени – важливий складник мовної свідомості, оскільки відбивають усталені культурні й історичні сенси, актуальні для носіїв певної лінгвокультури. Вони вбудовані в художній текст для розширення семантичного поля твору, надають йому додаткових рівнів значення. Прецедентність у літературі сприяє формуванню концептуальних моделей сприйняття реальності, забезпечує культурну спадкоємність і є елементом мовної свідомості соціуму. В українській поезії модифікація прецедентних феноменів – досить поширене явище, яке відіграє важливу роль у формуванні індивідуального стилю письменника та художньої концепції тексту.

2. Аналіз останніх досліджень та публікацій

У сучасній науці накопичений значний досвід дослідження прецедентних феноменів – наукові розвідки І. Богданової (2016), А. Петренко (2021), О. Селіванової (2009) та ін. Вивченню специфіки прецедентних одиниць у художній літературі присвячені наукові студії В. Корольової (2012), Р. Чорновол-Ткаченко (2007), Л. Шитик & Л. Юлдашевої (2023), Л. Юлдашевої (2016, 2017а, 2017б) та ін. Попри давню традицію дослідження модифіковані прецедентні одиниці в сучасних поетичних текстах вивчені спорадично. Варто зауважити, що в ліриці вони слугують потужним емоційно-інформаційним ресурсом: до експресивності, характерної для традиційних прецедентних феноменів, додається виняткова виразність, що виникає завдяки творчим експериментам із ними. Зміни в семантиці та структурі сприяють формуванню унікального okazіонального значення та адаптації до конкретного контексту. Водночас оновлення змісту та форми зберігає зв'язок із вихідним джерелом. Недостатнє вивчення модифікованих прецедентних феноменів зумовлює актуальність нашого дослідження.

3. Мета і завдання дослідження

Мета студії – проаналізувати особливості контрастної модифікації прецедентних феноменів у сучасному поетичному тексті. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких завдань:

1. уточнити й уніфікувати поняттєво-термінологічний корпус дослідження;
2. окреслити роль прецедентних феноменів у сучасній поезії;
3. виявити основні способи їхньої трансформації в поетичному тексті;
4. проаналізувати функції модифікованих прецедентних одиниць у контексті авторської стратегії.

4. Матеріал дослідження

Матеріалом дослідження є авторська картотека, отримана внаслідок суцільного вилучення модифікованих прецедентних феноменів із літературних джерел. Для аналізу функціонування модифікованих прецедентних одиниць в умовах нової художньої реальності обрано твори сучасних поетів: Ю. Андруховича, Ю. Іздрика, Л. Костенко, Д. Павличка, О. Слоньовської та ін.

5. Методи дослідження

Специфікою теми зумовлений комплексний підхід до вибору методів дослідження: *метод лінгвістичного опису* використано для інвентаризації

та класифікації трансформованих прецедентних феноменів; *метод трансформаційного аналізу* – для з'ясування змін у структурі й семантиці модифікованих одиниць; *герменевтичний метод* – для аналізу глибинних смислів і функцій прецедентних феноменів у художньому тексті.

6. Наукова новизна

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що до наукового обігу залучено новітній фактичний матеріал – прецедентні феномени, які функціують у сучасній українській поезії. Дослідження розкриває механізми їхньої трансформації, виокремлює основні прийоми авторського переосмислення прецедентних одиниць та визначає їхнє значення у формуванні художньої картини світу. Узагальнення студії слугуватимуть розвитку теорії прецедентності.

7. Виклад результатів дослідження

Серед важливих аспектів сучасної лінгвістики – аналіз мовних явищ у контексті антропоцентризму, коли акцент зміщується зі структури мови на її функціонування в реальних соціокультурних умовах. Значущою частиною цього дослідження є інтертекстуальність (термін, введений Ю. Крістевою), яка передбачає розгляд тексту як результату взаємодії з іншими текстами з огляду не лише на цитати, алюзії, ремінісценції, а й на ширші культурні контексти. Інтертекстуальність дає змогу трактувати художні твори як діалог із попередніми культурними та літературними надбаннями, а також з іншими сучасними текстами (Kristeva, 1967).

Класичне визначення інтертекстуальності запропонував Р. Барт: «Кожен текст є інтертекстом; інші тексти існують у ньому на різних рівнях у більш-менш пізнавальних формах: тексти попередньої культури і тексти існуючої культури. Кожен текст являє собою нову тканину, зіткану з попередніх цитат» (Barthes, 1973, с. 78). Цей механізм дає змогу створювати нові, унікальні змісти завдяки організації складної системи зв'язків з іншими текстами. Текст водночас відображає діалогічні зв'язки з попередніми текстами та є джерелом для наступних.

Інтертекстуальність також передбачає так звану *інтертекстуальну компетентність*, тобто здатність читача впізнавати й правильно інтерпретувати текстуальні зв'язки. Як зазначає У. Еко, «немає тексту, який би читали незалежно від читацького досвіду, отриманого завдяки іншим текстам. Інтертекстуальні знання можна розглядати як особливий випадок надкодування...» (Еко, 2001, с. 47).

У новому контексті відомі цитати здатні набувати іншого сенсу. Навіть за відсутності явних цитат, твір апелює до певних культурно-побутових чи літературних реалій, незнання яких часто унеможливорює розуміння тексту. З одного боку, інтертекстуальність формує образність, домінантні мотиви, характерні для певної епохи або письменника, а також проблематику, зумовлену певними соціальними процесами. У текстах це легко розпізнати завдяки цитатам, алюзіям чи ремінісценціям. З іншого боку, мовні засоби передбачають використання інтертекстуальних кодів для естетизації твору та його включення в літературний контекст свого часу. Як зазначає М. Гловінський, трапляються випадки, коли звернення до інших текстів або їхні перегуки полегшують читання та сприяють кращому розумінню твору (Гловінський, 2008, с. 302). Цитата, ужита в тексті, може бути не лише звичним висловом, а й стати частиною авторського діалогу з минулим чи традицією, що уможливорює досягнення глибших рівнів сприйняття.

У сучасному мовознавстві немає єдиної думки щодо співвідношення між *прецедентністю* та *інтертекстуальністю*. Наприклад, Р. Чорновол-Ткаченко вважає, що інтертекстуальність як текстотвірна категорія стає можливою завдяки наявності прецедентних текстів, які є системними одиницями тезаурусу лінгвокультурної спільноти. Ці тексти мають соціально зумовлену значущість для членів спільноти, які актуалізують окремі аспекти їхньої прецедентності в текстах-приймачах (Чорновол-Ткаченко, 2007, с. 16). С. Сереброва аналізує прецедентні феномени як складник понятійного апарату когнітивістики, «один із проявів інтертекстуальності» (Сереброва, 2009, с. 4). Отже, поняття *інтертекстуальності* та *прецедентності* тісно пов'язані між собою, оскільки обидва явища стосуються взаємодії текстів у межах культури та комунікації. Проте вони мають різні акценти та сфери застосування. *Інтертекстуальність* означає взаємозв'язок текстів, під час якого один текст апелює до іншого через цитати, алюзії, ремінісценції, пародію тощо; є ширшим поняттям та охоплює всі вияви міжтекстуальної взаємодії. Натомість *прецедентність* стосується культурно значущих текстів, імен, ситуацій, які добре відомі носіям певної мовної спільноти; є формою інтертекстуальності, але зі специфічним акцентом на культурну впізнаваність. У західноєвропейській та американській лінгвістиці поняття *прецедентності* не використовують. Застосовують схожі терміни, такі як: *цитати, поширені ідіоми, крилаті слова, сталі вислови, влучні вирази, ідіоматичні фрази та алюзії* (Баган, 2012, с. 8–9).

З опертям на О. Селіванову, прецедентні феномени трактуємо як складники концептуальної системи, добре відомі представникам певної етнокультурної спільноти, що мають значущість та активно

використовуються в когнітивній і комунікативній діяльності. Прецедентні феномени належать до фонових знань – прихованої інформації, спільної для продуцента й реципієнта. Вони додаються до змісту...» (Селіванова, 2006, с. 716). Значення окремих слів, що входять до складу прецедентного феномена, не тотожне його загальному змісту, тому до когнітивної бази належить саме прецедентний вислів, багаторазово відтворюваний у мовленні.

У межах інтертекстуальності прецедентні феномени виявляються як у формально-змістовому, так й у функційному аспектах, що зумовлено взаємозв'язком між національною когнітивною базою, мовою та культурою. Прецедентність ґрунтована на спільних мовних, соціальних, культурних і фонових знаннях, які об'єднують продуцента та реципієнта.

Прецедентний феномен і прецедентна одиниця – близькі, але не тотожні поняття, які використовують у лінгвістиці на позначення культурно значущих мовних і текстових явищ. *Прецедентний феномен* – ширше поняття, що охоплює різні явища культури, історії, літератури, мистецтва, політики, відомі носіям певної мовної спільноти; може містити не лише мовні одиниці, а й цілі тексти, образи, ситуації, події, символи. *Прецедентна одиниця* – вужче поняття, яке стосується конкретних мовних фактів, що набули прецедентності; це стійкі вислови, цитати, афоризми, крилаті вислови, імена, які активно використовують у комунікації.

Прецедентні феномени набули популярності в межах конкретної національної лінгвокультурної спільноти. Вони добре відомі її членам й активовані в мовленні завдяки своїй значущості як культурні символи, еталони або маркери певних ситуацій чи явищ. До їхніх основних характеристик належать загальновідомість, зв'язок із національною культурою та здатність впливати на когнітивні процеси, як пізнавальні, так й емоційні. Зазвичай такі феномени сприяють розширенню асоціативних зв'язків, активуючи культурну пам'ять та надаючи текстам багатозначності й діалогічності.

Поетичний текст у цьому аспекті належить до мовних континуумів, де чітко виявлено індивідуальний мовний стиль автора, відображено інтелектуально-духовний світ людини, її цінності та емоції. Часто інтертекстуальність стає стилетвірним прийомом, характерним для творчості сучасних поетів. Автори вдаються до трансформації прецедентних феноменів, створюючи оригінальні яскраві образи; це дає змогу презентувати нові рівні інтерпретації.

Застосування прецедентних текстів можна кваліфікувати як експресивний засіб естетизації, своєрідну мовну гру, де загадка, створена автором, потребує розгадки від читача. Така мовна гра сприяє зниженню можливого напруження та встановленню діалогу. Новий текст вступає в

діалог із прототекстом, доповнює, трансформує його, актуалізуючи окремі значення та змінюючи первинний зміст.

Уважаємо, що більшою експресивністю наділені прецедентні одиниці трансформованого типу. Переважна частина прецедентних феноменів реалізують емотивну функцію, оскільки вони не тільки називають явища, але й оцінюють їх. Посилення експресивності мови, особистісне сприйняття світу, потреба в номінації нових явищ і понять, актуалізація конкретних моментів дійсності сприяють індивідуально-авторському переосмисленню прецедентного матеріалу. Як наслідок, з'явилися прецедентні одиниці з модифікованою структурою та зміненим змістом. Переінакшення прецедентних одиниць у системі художнього тексту вплинуло на появу нових асоціативних планів прочитання.

Трансформація прецедентних одиниць – це релевантні зміни в семантичному складі та синтаксичній структурі, викликані актуалізацією окремих деталей в особливих конкретних умовах. Вона завжди зумовлена конкретними стилістичними завданнями. Відповідно до інтенції автор обирає стилістичні засоби, серед яких і власне трансформовані прецедентні одиниці для підсилення виразності контексту. Нові компоненти дають додаткову інформацію, ступінь їхньої виразності частково залежить від того, наскільки вони відрізняються від заміненого компонента традиційної прецедентної одиниці. Попри всі зміни прецедентний феномен повинен залишатися впізнаваним. Модифікуючи відомі прецедентні одиниці, автор надає їм нового життя, робить його подвійно виразним, додаючи до традиційної виразності авторську.

Нові утворення формуються під впливом контексту, а не в процесі переосмислення традиційного прецедентного феномену. Трансформація прецедентних феноменів – один із найпоширеніших стилістичних прийомів у художніх творах. Індивідуально-авторське перетворення прецедентних одиниць зумовлене насамперед конкретною стилістичною метою чи семантично мотивоване.

Іноколи такі трансформовані прецедентні одиниці вступають у контраст із їхніми оригінальними відповідниками.

Контрастна модифікація прецедентних феноменів – це мовно-стилістичний прийом, ґрунтований на різкому протиставленні вихідного прецедентного феномену та його зміненої версії. Основна особливість такого прийому полягає у використанні контрасту між усталеним змістом оригінального вислову, цитати, образу чи сюжету та його новим, модифікованим варіантом.

Контрастна модифікація може реалізовуватися через:

1. **Змістовний контраст** – заміна ключових елементів на протилежні за значенням. Наприклад, фрагмент поезії Ю. Іздрика: *Спочатку було слово, і це слово – кінець*. Оригінальна біблійна фраза *Спочатку було слово* втрачає свій традиційний сакральний сенс та отримує нову інтерпретацію в контексті, де *слово*, яке у біблійній традиції є початком творіння, замінюється на *кінець*. Ця трансформація підсилена використанням заперечення й дає нову екзистенційну оцінку. Антонімії зсув не просто заперечує оригінальний сенс, а й відкриває нове прочитання фрази, у якому зосереджено увагу на темі завершення, зникнення і, можливо, навіть розпаду. Ю. Іздрик у своїй інтерпретації: *Спочатку було слово, і це слово – кінець* – відображає світоглядний зсув у сучасній літературі: скепсис щодо абсолютних істин, що глибоко змінює традиційну символіку. Такий прийом контрастної модифікації полягає в заміні традиційних значень прецедентних феноменів на їхні антоніми. Це дає змогу поетам створювати образи, які не тільки здивують читача, але й спонукають до переосмислення звичних уявлень.

2. **Стилістичний контраст** – перенесення урочистого чи високого стилю в побутовий або навпаки. Контраст з оригінальним прецедентом може виникати внаслідок набуття текстом діалогічності (питання – відповідь): *Та який же з тебе Змій Горинич? Чмо облізле ти давно*. (О. Слоньовська). Змій Горинич, уособлення сили й загрози, перетворюється на принизливе, слабке створіння. Трансформація відбувається за допомогою використання зневажливого *чмо*, яке акцентує контраст із силою та загрозою. А лексема *давно* посилює семантику втраченої величі.

3. **Емоційний контраст** – зміна тональності вислову, наприклад, із серйозного на гумористичний або сатиричний, зі стриманої тональності на експресивну. Інколи трансформація прецедентних фраз за допомогою антонімів не приводить до утворення контрастних фраз. Пор.: *На західному фронті без змін* (Е. М. Ремарк) – *На східному фронті без змін / Скільки можна без змін?* (Л. Якимчук). Лексеми західний – східний перебувають в антоніміїчних відношеннях. Натомість різного контрасту між фразами немає: обидва висловлення – констатація відсутності змін на фронтах. Е. М. Ремарк у романі «На західному фронті без змін» фіксує статичність і жахи Першої світової війни. Л. Якимчук апелює до сучасного контексту війни на Сході України. Її фраза зосереджує увагу на зтяжкому характері війни. І все ж контрастність фраз виявляється в тональності. В Е. М. Ремарка тон фрази спокійно-фаталістичний. Вона передає холодну констатацію факту, емоційно стриману, але підкріплену глибоким трагізмом. У Л. Якимчук тон більш емоційний, протестний. Додавання питання *скільки можна?* посилює крик душі, утому та несприйняття.

Власне контраст як основний засіб впливу забезпечує ефект несподіваності, виразності та залучення уваги до зміненого феномена.

Досить поширений спосіб трансформації прецедентних одиниць – заперечення. Як зазначав Аристотель, ствердження і заперечення – протилежні форми мовлення, кожна з яких відображає певний аспект світу: перша – указує на наявність ознаки, друга – на її відсутність. У процесі трансформації прецедентних феноменів, особливо в поетичному контексті, цей принцип контрасту може бути використаний для посилення експресивності та надання глибини емоційного відгуку. Наприклад, автор може змінити традиційне значення прецедентного феномена, щоб підкреслити певну протилежність або іронію, як наслідок – виникає діалог між новим і старим контекстами.

Як зазначають І. Вихованець та К. Городенська, «категорія ствердження/заперечення відображає усвідомлення мовцем зв'язків між предметами та явищами позамовної дійсності» (Вихованець–Городенська, 2004, с. 63). Маркери заперечення, такі як *не й ні*, виконують роль засобів розмежування цих категорій: наявність їх указує на заперечне висловлення, а відсутність – на стверджувальне.

Трансформація прецедентних висловлень за допомогою заперечних компонентів здебільшого спрямована не на спростування відомих положень, а для творення на їхній основі нових узагальнень. Отже, якщо використання прецедентних висловлень дає змогу авторові асоціювати описувану подію чи явище з уже відомими подіями чи явищами, то введення заперечного компонента сприяє увиразненню відмінностей, специфічності нової події. Загалом їх вважають дуже ефективним засобом вираження оцінки, оскільки вони вможливають паралелі між діяльністю, поглядами, особистими якостями законного носія імені та об'єкта вторинної номінації.

Заперечення дає змогу не тільки змінити зміст висловлення, а й створити нову семантичну структуру, яка контрастує з оригіналом, посилюючи виразність та полемічність тексту. У поетичних творах цей метод використовують для того, щоб підкреслити відмінність нових подій, явищ чи персонажів від традиційних або загальноприйнятих.

Зокрема, коли автор переробляє знайоме висловлення чи образ, додаючи заперечний елемент, він створює контраст між традиційним сприйняттям і новим баченням. Це дає змогу не тільки виявити відмінності, але й підкреслити унікальність нової ситуації або характеристики. Заперечення стає інструментом для актуалізації специфічності, привертаючи увагу до нових аспектів реальності.

Заміна традиційного імені на трансформовану форму із запереченням уможливорює створення виразнішого й складнішого образу. Якщо звичайне

прецедентне ім'я презентує паралель з еталоном, то заперечення демонструє, що оцінюваний об'єкт або персонаж має подібні риси, але суттєво відрізняється від оригіналу. Цей процес трансформації дає змогу поету не тільки відобразити подібність, але й підкреслити унікальність, привертаючи увагу до відмінностей, які можуть бути ідеологічно або емоційно важливими. Отже, заперечення підсилює виразність і глибину образів, а також уможливорює створення нового змісту на основі знайомих символів.

Заперечення в сучасній поезії не лише модифікує зовнішні, але й інтерпретує внутрішні стани мовця. Завдяки цьому вони стають важливим елементом для структурування досвіду та вираження емоцій, сумнівів і змін. Як зазначає М. Баган, заперечення уможливорює диференціацію об'єктів пізнання й коригування думок та намірів, інтерпретацію світу в дискусивному ключі та вербалізацію актів негативної реакції (Баган, 2012). Отже, трансформація прецедентних феноменів із запереченням у сучасній поезії – потужний засіб для реалізації власної авторської інтенції, що має на меті не лише підкреслення контрасту, а й провокування нових інтерпретацій культурних та соціальних наративів.

Один із найяскравіших прикладів контрастної модифікації в українській поезії – використання заперечної частки *не* в поетичних рядках. Автори часто маніпулюють відомими культурними висловами чи іменами, змінюючи їхнє значення за допомогою заперечних часток. Це дає змогу не лише створювати контраст з оригінальним значенням, а й нестандартно презентувати свою думку.

Наприклад, в одному з віршів О. Слоньовської: *Бо вся ця земля не росю мивалась, / А кров'ю людською без меж, / В очах не страх, а злість для ворогів / А москва – не Афін і не Сиракузи, / І твій путін – не князь Володимир* – Афін і Сиракузи символізують ідеалізовані, висококультурні, «правильні» моделі, які протиставлені «московським» реаліям. Москва не є зразковим культурним осередком, на кшталт Афін і Сиракуз, а переродженням, з огляду на сучасну реальність, символом жорсткої централізованої влади, яка часто відкидає культурні цінності та прагне до військової експансії. Князь Володимир у контексті української історії та культури – знакова постать, яка асоціюється з величчю й мудрістю, з поширенням християнства, з поширенням християнства як основи державної ідеології, що стало поштовхом для духовного розвитку Київської Русі, на противагу цього – путін, чий політичний курс часто асоціюється з автократією, обмеженнями свобод, політичною репресією, війнами й всевладдям. Контраст між історичним і сучасним, між величчю і падінням, між ідеалом і реальністю створює потужну емоційну й концептуальну

напругу. Заперечення дає змогу зрозуміти, що «цивілізація москви» значно відрізняється від історичних еталонів величч.

Контрастна модифікація прецедентних імен також використана в уривку: *У новітню історію, путін, / Все одно увійдеш «войовничим путлом»!* / **Не Тимуром, не Чингисханом!** (О. Слоньовська). За допомогою заперечення створено контраст між *путіним* і великими завойовниками минулого. *Тимур*, або *Тамерлан*, – середньоазійський державний діяч і політик, полководець, засновник династії Тимуридів, емір між 1370 та 1405 роками. Чингісхан – монгольський хан 1206–1227, полководець, засновник і каган *Монгольської імперії*. Він сприяв розвитку науки й культури Володіючи визначними організаторськими та військовими здібностями, спромігся створити численну, дисципліновану й добре озброєну армію. *Путін* не став величною історичною фігурою, а його «войовниче» ім'я вже не асоціюється з могутністю.

В уривкові: *Ох, я не Фауст. Я тільки жінка. / Я не скажу: «Хвилино, спинись!» Хвилино, будь!* (Л. Костенко) авторка через заперечення «не Фауст» відкидає ідею абсолютного героя, здатного зупинити час. Вона протиставляє себе класичному генію, що досягає неосяжне, підкреслюючи простоту та людяність жіночого досвіду, яка хоче продовження.

Інший приклад – вірш Т. Власової, у якому заперечення створює глибокий емоційний контраст: *Я не кіборг – я плачу, коли несу / Покалічене тіло друга*. Тут заперечення використано для контрастування з традиційним образом кіборга (від «кібернетичний організм»), що уявляється як беземоційний, механічний воїн: біологічний організм, який складається з механічних та електронних компонентів, котрі замінюють або доповнюють органи тіла. У науковій фантастиці (кіберпанку) зображений як фантастична істота, напівлюдина-напівмашина Замість того, щоб відповідати цьому стереотипу, ліричний герой зізнається у своїй емоційній вразливості. Заперечення *не кіборг* змінює це значення на протилежне – акцентує на людяності, здатності до співчуття та емпатії. Заперечення *не кіборг* і подальша візуалізація болю й страждання надають цьому образу людяності, протиставляючи машиноподібного воїна звичайній людині, яка відчуває біль.

Заперечні модифіковані форми прецедентних імен використано також в уривку: *Господи! Ти передбачливо мудрий, / Знищ кацапур – вони зовсім не люди! / Навіть не звірі, не гадь, / Не Вавілон, не Содом й не Гоморра!* (О. Слоньовська). *Вавілон* – це одне з найвідоміших міст стародавнього світу, яке в біблійній традиції символізує надмірну гординю, пихатість та гріховність. *Вавілон* згадано в Біблії як місце, де відбувається руйнування моральних принципів, часто асоціюється з хаосом, деградацією та розпустою. *Содом і Гоморра* в біблійній традиції – це два міста, які стали

символами безчестя, морального падіння й виродження. Вони були зруйновані через гріхи їхніх жителів, зокрема через розпусту, насильство й деградацію. Використання цих біблійних образів у трансформованому контексті ще більше підсилює відчуття цілковитої моральної деградації, характерної для *кацапур*. За допомогою цього пейоративу авторка підкреслює, що злочини росії є настільки великими, що вони перевершують усі відомі культурні символи злочинності. Уживання заперечних форм **Не Вавілон, не Содом й не Гоморра!** – метафорична спроба донести думку про повну моральну деградацію вбивць. Їхня поведінка не тільки не сумісна з нормами суспільства, але й значно перевищує усі негативні риси, асоційовані з цими біблійними образами. Трансформація полягає в контекстуалізації: образи, що раніше слугували на позначення крайнощів людського зла, виявляється, уже не є маркерами абсолютного зла. Заперечення використовують не для протиставлення позитивного й негативного – воно створює ефект посиленої негативної оцінки.

Заперечення не завжди свідчить про контраст із первинним прецедентним іменем. Інколи контекст приглушує контрастність, марковану заперечними експлікаторами. Зокрема, О. Забужко згадує короля джазу Луї Амстронга: *Звичайно, не Армстронг – та все ж, видуваючи з рота / сріблясту змій саксофона й тоски-ні-за-чим, good job, паруб'ята, їй-Богу, – хороша робота. Ліричний герой не Амстронг, але непогано грає на саксофоні. Формально вислів (Я) не Амстронг, та... відповідає традиційній схемі: не А, та (у значенні але) В, проте модальна частка все ж нівелює цей контраст.*

Подібного значення набуває заперечення й у прикладі: *Ні, ти не Модільяні, не Далі, / Та пензлем розчеркаєш мені душу* (Ю. Вербила). *Модельяні, Далі* у цьому контексті означають «геніальні художники». Митець може мати такий самий вплив, навіть якщо він не досяг того самого рівня визнання. Автор акцентує на тому, що не відомість визначає сприйняття, а глибина сили творчості. В обох випадках після сполучника *та* подано не контрастну ситуацію, значення її не суперечить, а доповнює й пояснює значення ситуації, представленій в першій частині.

Уведення частки «не» як маркера заперечення порушує цілісність і первинний сенс феноменів. Унаслідок цього з'являється семантичний зсув: із позитивної ідеалізації до критичного переосмислення. Заперечення в прецедентних фразах свідчить про переінакшення відомих істин. *І прости нам за те, / Що не прощаємо ворогам нашим* – у цьому прикладі використано елементи релігійної молитви, зокрема *фразу прости нам за те, що ми прощаємо ворогам нашим*. У стандартну молитовну формулу про прощення додано експлікатор заперечення. Це створює емоційний конфлікт між

традиційною релігійною нормою про прощення й реальністю. Заперечення перетворює молитовний, покайний акт на полемічне зауваження, яке ставить під сумнів можливість прощення в умовах конфлікту чи війни.

На приклад зміненої до протилежного змісту цитати з молитви натрапляємо в поезії В. Неборака: *Бунт гряде по вінця повен час, / Христе **не рятуй не милуй нас***. Ліричні герої більше не бажають чекати порятунку, а готові діяти самостійно. Зміна молитви в тексті поета перетворює смиренне благання на маніфест бунту. Якщо традиційний вислів передбачає надію на вище заступництво, то його модифікований варіант стає символом відмови від спасіння, прагнення самостійно змінювати реальність. Це сильний художній прийом, що посилює бунтарську інтенцію.

В уривкові Ю. Андруховича: *Чорнильні піктограми всохлих парт – / немов реклама, змінна й загумінна, / **не сад пісень**, авжеж, **не панна Інна**, / а ліс шарад і навіть гіт-парад* – елементи сад пісень і панна Інна апелюють до шкільної програми: «Сад божественних пісень» Г. Сковороди – символ гармонії, духовності, натхнення, естетичної досконалості – трансформується в *не сад пісень*, «О панно Інно...» П. Тичини – ніжний, ліричний образ, що втілює ідеал романтичного почуття, – змінюється на *не панна Інна*. Частка *не* стає основним механізмом трансформації, кардинально змінюючи зміст феноменів. Заперечення розриває зв'язок із початковими позитивними асоціаціями. У трансформованих варіантах вони виконують функцію інструменту мовної гри та художнього переосмислення. Автор, використовуючи заперечення, натякає на несумісність старих ідеалів із сучасним світосприйняттям учнів: збірка Григорія Сковороди «Сад божественних пісень» і поезія Павла Тичини «О панно Інно...» зовсім не цікавлять учнів, про що свідчить маркер заперечення перед кожним із названих компонентів.

Отже, автори використовують відомі культурні тексти, очікуючи, що читач розпізнає їх і зафіксує розрив між первинним і зміненим сенсом. Це створює своєрідну гру, залучаючи читача до розгадки прихованого задуму. Уживання заперечення *не* повністю змінює первісний сенс висловів, створюючи антонімічний ефект: *Вечірнє сонце, дякую за всіх, / Котрі нічим не осквернили душу, / За те, що завтра жде своїх натхнень. / Що десь у світі **кров ще не пролита*** (Л. Костенко). Світ все ще має шанс залишитися чистим, не оскверненим, не зіпсованим. У ньому ще є надія на відновлення гармонії. *Кров ще не пролита* доповнює загальну ідею чистоти і недоторканості душі, яку Л. Костенко описує в першій частині фрази, де дякує за тих, *котрі нічим не осквернили душу*.

У контрастному зв'язку перебувають фрази *битий життям* – *не битий життям* та їхні похідні *життя було* – *життя не було*. *Життям битий* традиційно характеризує людину, яка зазнала важких випробувань,

отримала досвід і, можливо, стала сильнішою завдяки цьому. Поява заперечення не зумовлює семантичний зсув. Це не лише змінює значення на протилежне, але й формує новий контекст для переосмислення: за допомогою заперечення відбувається зміщення акценту з досвіду на його відсутність. Натомість Л. Костенко послаблює цей контраст, доповнивши фразу модальною часткою *мовби*, яка надає семантичного відтінку сумніву: *І життя мовби їх не було, / І дріма в них чимало сил, / Але їм тільки сняться крила, / Наяву ж вони зовсім без крил* (Л. Костенко).

За допомогою заперечної частки *не* створюють ситуації, контрастні до прецедентних. Зокрема, у фрагменті: *Деся вибух. Деся вулкан. Руйновище. Загибала. / Хтось цілється. Хтось впав. Хтось просить: «Не стріляй!» / Не знає вже казок Шехеризада. / Над Рейном не співає Лорелей* (Л. Костенко) – трансформація прецедентних одиниць відбувається внаслідок їх адаптації до художнього тексту із застосуванням заперечення. *Не знає вже казок Шехеризада і Над Рейном не співає Лорелей* – це ніби переривання культурної й духовної традиції. Зміна прецедентних ситуацій, таких як казки Шехерезади та пісні Лорелей, є не просто художнім прийомом у вірші Ліни Костенко, а глибоким осмисленням сучасної реальності в умовах війни, насильства й руйнацій, описаних на початку уривка, краса і гуманізм утрачають свої позиції, тому що реальність відчувається як зруйнована.

В усіх прикладах використання заперечення сприяє трансформації прецедентних феноменів, унаслідок чого вони набувають нових контекстів і значень, що контрастують з оригінальними або загальноновизнаними. Трансформація через заперечення дає змогу створювати напругу між традиційними уявленнями й реальними, іноді жорстокими, умовами життя, що підсилює ефект і викликає емоційну реакцію в аудиторії.

Зауважимо, що автори можуть удаватися й до зворотної трансформації: заміни заперечної конструкції на стверджувальну: *Бо серце сточує страма, / Сльозами злими обпікаюсь, / Караюсь, мучуся і каюсь / В провинах тих, яких нема!* (Д. Павличко). Фраза Д. Павличка є перефразуванням відомого вислову Т. Шевченка: *Караюсь, мучусь, але не каюсь*. У Шевченковому висловленні виражено внутрішній конфлікт: ліричний герой переживає муки й страждання, але не визнає своєї провини. Він не готовий до каяття, бо відчуває, що його дії мали вагу й мету. Натомість Д. Павличко у вірші вводить мотив каяття за провини, яких немає, що надає його тексту більшого трагізму та внутрішньої драми.

Контекст, саркастичне значення можуть стати основою модифікації первинного прецедентного феномену в антонімії. Зокрема, у фрагменті О. Слоньовської: *А все, що зміг – дістався аду, / Й серед чортів, серед примар / Герой московської Еллади, / «Гігант російського ума»* –

традиційний, величний образ героя змінюється на жалюгідну подобу. *Еллада* – це символ культурної та цивілізаційної величі, глибоких ідей і моральних принципів (зокрема, образ степової Еллади у творах Є. Маланюка, який порівнював багатство землі та культури України зі стародавньою Грецією). Греція як колыска західної цивілізації має неймовірну значущість у світі. Контраст між традиційним образом *Еллади* й образом *московської Еллади* полягає в тому, що історична Еллада символізує духовні та культурні вершини, а *московська Еллада* в О. Слоньовської є іронічним і навіть викривальним зображенням спроби росії приписати собі цей величний образ без належних підстав. Це підкреслює всю абсурдність і цинізм росії в намаганні створити враження досконалості за допомогою фальшивих уявлень і пропаганди, яка в реальності не відповідає духовним та культурним ідеалам, що традиційно асоціюються з Елладою. У цьому разі трансформація прецедентних феноменів дає змогу створити контраст між звичними уявленнями та новими інтерпретаціями. Це не лише знижує значення оригінальних образів, а й підсилює емоційний та іронічний ефект, створюючи складні, багатошарові текстові конструкції, що викликають у читача глибші роздуми про реальність, культуру та історію.

Аналіз прикладів трансформації прецедентних феноменів у поетичних текстах демонструє використання різних механізмів для створення контрасту, викривлення значень і поглиблення емоційного ефекту через застосування заперечень, антоніміїчних замінів та інших стилістичних прийомів.

Функційний потенціал контрастних модифікацій прецедентних одиниць досить широкий. Виникають суперечності між оригінальною прецедентною одиницею та її трансформованою версією. Уживання заперечення в контексті відомих культурних імен чи висловів дає змогу поетам не тільки спростувати традиційні уявлення, а й підкреслити унікальність або новизну актуальної ситуації. Основна особливість трансформації прецедентних одиниць у сучасній поезії – їхня здатність виконувати емотивну функцію. Вони не просто інтерпретують конкретні дії чи явища, а й надають їм емоційної конотації.

8. Висновки й перспективи дослідження

У поезії використання прецедентних одиниць не лише дає змогу створити зв'язок між традицією та сучасністю, але й служить важливим інструментом емоційного й образного навантаження. Прецедентні одиниці уможливають інтерпретацію актуальних тем та посилюють вплив на читача.

Для трансформованих прецедентних одиниць характерне складніше семантичне й синтаксичне представлення. Це уможливорює створення більш полемічних та емоційно насичених образів, які мають значний вплив на реципієнта. У такому контексті поетичні тексти з трансформованими прецедентними феноменами можуть ставати потужними виражальними засобами, здатними кардинально змінювати наратив і стимулювати нові трактування. Автори відмовляються від шаблонів, пропонуючи своє розуміння світу.

Одна з ключових технік, що її використовують сучасні поети для представлення прецедентних феноменів, – контрастна модифікація. Цей процес передбачає внесення змін до оригінального значення, структури прецедентного елементу для створення нового емоційного, концептуального чи ідеологічного контрасту. Контрастна модифікація сприяє переінакшенню значень певних культурних артефактів, унаслідок чого відкриваються нові горизонти для осмислення важливих тем, зокрема національної ідентичності, історичної пам'яті та соціальних процесів.

Контрастна модифікація прецедентних одиниць – важливий засіб в арсеналі сучасних поетів, оскільки вона дає змогу вивести класичні образи за межі звичних стереотипів і створювати нові смислові виміри. Уживання заперечення, зазвичай, не тільки змінює зміст оригінальних висловів, а й перетворює їх на потужні стилістичні інструменти для вираження індивідуального авторського погляду, заперечення традиційних уявлень та посилення полемічності. Цей процес трансформації не лише змінює форму, але й глибоко впливає на зміст, відкриваючи нові можливості для комунікації та рефлексії.

Зазвичай контрастна модифікація прецедентних феноменів містить у собі кілька основних стратегій: заперечення, підміну елементів контексту або заміну на антоніміїні конструкції. Такі зміни сприяють тому, що традиційні символи отримують нову оцінку, відкриваючи простір для критичного переосмислення.

Контрастно модифіковані прецедентні одиниці в сучасній поезії виконують емоційно-оцінну, полемічну, ідеологічну та інтерпретаційну функції. Вони стають потужним стилістичним інструментом для переосмислення традиційних культурних наративів та створення нових концептуальних моделей сприйняття дійсності.

Дослідження може отримати продовження в осмисленні динаміки когнітивних і функційно-семантичних змін прецедентних одиниць у поетичних текстах.

Література

1. Баган Мирослава 2012. *Категорія заперечення в українській мові: функціонально-семантичні та етнолінгвістичні вияви*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
2. Богданова Інна 2016. *Сугестивний потенціал прецедентних одиниць в українському медійному дискурсі початку XXI ст. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук*. Вінниця.
3. Вихованець Іван – Городенська Катерина 2004. *Теоретична морфологія української мови*. Київ: Пульсари.
4. Гловінський Міхал 2008. Інтертекстуальність. В: Моренець Володимир заг. ред. *Теорія літератури в Польщі. Антологія текстів. Друга половина XX – початок XXI ст.* Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», с. 284–309.
5. Еко Умберто 2001. Поміж автором і текстом. В: Зубрицька Марія ред. *Антологія світової літературно-критичної думки XX ст.* Львів: Літопис.
6. Корольова Валерія 2012. Прецедентні феномени в мові сучасної поезії. *Наукові записки (Національного університету «Острозька академія»). Серія «Філологічна»* 29: с. 8–10.
7. Петренко Анастасія 2021. *Прецедентні феномени у заголовках сучасних засобів масової комунікації: джерела, структура, рецепція. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії*. Київ: Інститут української мови НАН України.
8. Селіванова Олена 2006. *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К.
9. Селіванова Олена 2009. Прецедентна мотивація номінативних одиниць (на матеріалі української мови). В: Лисиченко Лідія заг. ред. *Філологічні студії: Збірник наукових праць*. Харків, с. 129–139.
10. Сереброва Світлана 2009. *Прецедентні феномени в дискурсі сучасних ЗМІ: проблема функціонування і реалізації. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук*. Дніпропетровськ.
11. Чорновол-Ткаченко Раїса 2007. *Прецедентний текст як основа лінгвостилістичної реалізації категорії інтертекстуальності (на матеріалі казок Льюїса Керрола). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук*. Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
12. Шитик Людмила – Юлдашева Людмила 2023. Прецедентні феномени в сучасній українській поезії про війну. *Мовознавчий вісник* 35: с. 95–108.
13. Юлдашева Людмила 2016. Прецедентна мотивація заголовків творів української літератури кінця XX – початку XXI ст. *Лінгвістичні дослідження* 43: с. 223–227.
14. Юлдашева Людмила 2017а. Прецедентно мотивовані заголовки сучасних українських творів. *Studia Slawistyczne: Etnolingwistika I komunikacja międzykulturowa* 4: с. 515–524.

15. Юлдашева Людмила 2017б. Трансформовані прецедентні одиниці в заголовках сучасних творів. В: *Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Львів: Логос, с. 95–98.
16. Barthes, Roland 1973. Texte (théorie du). In: *Encyclopedia Universalis, Volume 15*. Paris: Encyclopædia Universalis France.
17. Kristeva, Julia 1967. Bakhtine, le mot, le dialogue et le roman. *Critique* 33: pp. 438–465.

References

1. Bahan, Myroslava 2012. *Katehoriia zaperechennia v ukrainskii movi: funktsionalno-semantychni ta etnolinhvistychni vyjavy* [The Category of Negation in the Ukrainian Language: Functional-Semantic and Ethnolinguistic Manifestations]. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho. (In Ukrainian)
2. Bohdanova, Inna 2016. *Suhestyvnyi potentsial pretsedentnykh odynyts v ukrainskomu mediinomu dyskursi pochatku XXI st. Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata filolohichnykh nauk* [The Suggestive Potential of Precedent Units in Ukrainian Media Discourse of the Early 21st Century. Abstract of the Dissertation for the Degree of Candidate of Philological Sciences]. Vinnytsia. (In Ukrainian)
3. Vykhoanets, Ivan – Horodenska, Kateryna 2004. *Teoretychna morfolohiia ukrainskoi movy* [Theoretical Morphology of the Ukrainian Language]. Kyiv: Pulsary. (In Ukrainian)
4. Glovynskyi, Mikhal 2008. Intertekstualnist [Intertextuality]. In: Morenets, Volodymyr ed. *Teoriia literatury v Polshchi. Antolohiia tekstiv. Druha polovyna XX – pochatok XXI st.* Kyiv: Vydavnychi dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», s. 284–309. (In Ukrainian)
5. Eko, Umberto 2001. Pomizh avtorom i tekstom [Between Author and Text]. In: Zubrytska, Mariia ed. *Antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky XX st.* Lviv: Litopys. (In Ukrainian)
6. Korolova, Valeriia 2012. Pretsedentni fenomeny v movi suchasnoi poezii [Precedent Phenomena in the Language of Contemporary Poetry]. *Naukovi zapysky (Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»)*. Seriia «Filolohichna» 29: s. 8–10. (In Ukrainian)
7. Petrenko, Anastasiia 2021. *Pretsedentni fenomeny u zaholovkakh suchasnykh zasobiv masovoi komunikatsii: dzherela, struktura, retseptsiiia. Dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia doktora filosofii* [Precedent Phenomena in the Headlines of Modern Mass Media: Sources, Structure, Reception. Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy]. Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy. (In Ukrainian)
8. Selivanova, Olena 2006. *Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia* [Modern Linguistics: Terminological Encyclopedia]. Poltava: Dovkillia-K. (In Ukrainian)
9. Selivanova, Olena 2009. Pretsedentna motyvatsiia nominatyvnykh odynyts (na materialy ukrainskoi movy) [Precedent Motivation of Nominative Units (Based on the Ukrainian Language)]. In: Lysychenko, Lidiia ed. *Filolohichni studii: Zbirnyk naukovykh prats*. Kharkiv, s. 129–139. (In Ukrainian)

10. Serebrova, Svitlana 2009. *Pretsedentni fenomeni v dyskursi suchasnykh ZMI: problema funktsionuvannia i realizatsii. Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata filolohichnykh nauk* [Precedent Phenomena in the Discourse of Modern Mass Media: The Problem of Functioning and Realization. Abstract of the Dissertation for the Degree of Candidate of Philological Sciences]. Dnipropetrovsk. (In Ukrainian)
11. Chornovol-Tkachenko, Raisa 2007. *Pretsedentnyi tekst yak osnova linhvostylistychnoi realizatsii katehorii intertekstualnosti (na materialii kazok Liuisa Kerrola). Avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata filolohichnykh nauk* [The Precedent Text as the Basis for the Linguo-stylistic Realization of the Category of Intertextuality (Based on Lewis Carroll's Fairy Tales). Abstract of the Dissertation for the Degree of Candidate of Philological Sciences]. Kharkiv: Kharkivskyi natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina. (In Ukrainian)
12. Shytyk, Liudmyla – Yuldasheva, Liudmyla 2023. Pretsedentni fenomeni v suchasni ukrainskii poezii pro viinu [Precedent Phenomena in Contemporary Ukrainian Poetry about the War]. *Movoznavchyi visnyk* 35: s. 95–108. (In Ukrainian)
13. Yuldasheva, Liudmyla 2016. Pretsedentna motyvatsiia zaholovkiv tvoriv ukrainskoi literatury kintsia XX – pochatku XXI st. [Precedent Motivation of the Titles of Ukrainian Literary Works of the Late 20th – Early 21st Century]. *Linhvistychni doslidzhennia* 43: s. 223–227. (In Ukrainian)
14. Yuldasheva, Liudmyla 2017a. Pretsedentno motyvovani zaholovky suchasnykh ukrainskykh tvoriv [Precedent-Motivated Titles of Contemporary Ukrainian Works]. *Studia Slawistyczne: Etnolingwistika I komunikacja międzykulturowa* 4: s. 515–524. (In Ukrainian)
15. Yuldasheva, Liudmyla 2017b. Transformovani pretsedentni odynytsi v zaholovkakh suchasnykh tvoriv [Transformed Precedent Units in the Titles of Contemporary Works]. In: *Filolohichni nauky v umovakh suchasnykh transformatsiinykh protsesiv: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Lviv: Lohos, s. 95–98. (In Ukrainian)
16. Barthes, Roland 1973. Texte (théorie du) [Theory of the text]. In: *Encyclopedia Universalis, Volume 15*. Paris: Encyclopædia Universalis France. (In French)
17. Kristeva, Julia 1967. Bakhtine, le mot, le dialogue et le roman [Bakhtin, the Word, the Dialogue, and the Novel]. *Critique* 33: pp. 438–465. (In French)

Контрастна модифікація прецедентних одиниць у сучасній українській поезії

Юлдашева Людмила, кандидат філологічних наук. Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, кафедра українського мовознавства і прикладної лінгвістики, здобувачка ступеня доктора філософії. 1alimduyl@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6561-8827.

Статтю присвячено дослідженню функціонування прецедентних феноменів у сучасних поетичних текстах. Запропоновано огляд різних підходів на

співвідношення між прецедентністю та інтертекстуальністю, окреслено роль прецедентних феноменів у формуванні національної концептосфери.

Зауважено, що, інтегруючись у літературний текст, прецедентні феномени розширюють його межі та влітаються в широкий мегаконтекст інтертекстуальних зв'язків на сюжетному, образному й мовному рівнях. Вони є важливим складником мовної свідомості, оскільки відображають усталені культурні й історичні сенси, значущі для носіїв певної лінгвокультури.

В українській поезії модифікація прецедентних – поширене явище, що формує індивідуальний стиль митця та художню концепцію тексту. Контрастна модифікація прецедентних феноменів – потужний інструмент, що дає змогу сучасним українським поетам створювати глибокі багатопланові, експресивні й інтелектуально насичені тексти. Механізм зміни значення полягає у відмові від традиційних уявлень і переспрямуванні уваги читача на нові моменти, що часто призводить до створення потужних, провокативних образів.

Зміни в семантиці та структурі таких одиниць сприяють формуванню унікального оказіонального значення та адаптації до конкретного контексту. При цьому прецедентні одиниці з оновленим змістом та формою зберігають зв'язок із вихідним джерелом. В українському мовознавстві помітно бракує комплексного дослідження модифікованих прецедентних одиниць у поетичних текстах, незважаючи на значні напрацювання в цій галузі. Отже, на часі багатоаспектне студіювання задекларованої проблеми.

Метою пропонованого дослідження став аналіз особливостей контрастної модифікації прецедентних феноменів у сучасному поетичному тексті. У студії уточнено термінологічну репрезентацію поняття прецедентності та дотичних до нього; окреслено роль прецедентних феноменів у сучасній поезії; схарактеризовано основні способи контрастної трансформації прецедентних одиниць у поетичному тексті; проаналізовано функції модифікованих прецедентних одиниць у контексті авторської стратегії.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що до наукового обігу залучено новітній фактичний матеріал – прецедентні феномени, які функціонують у сучасній українській поезії. Дослідження розкриває механізми їхньої трансформації, виокремлює основні прийоми авторського переосмислення прецедентних одиниць та визначає їхнє значення у формуванні художньої картини світу. Узагальнення студії слугуватимуть подальшому розвитку теорії прецедентності.

Перспективи досліджень убачаємо в осмисленні динаміки когнітивних і функційно-семантичних змін прецедентних феноменів у поетичних текстах.

Ключові слова: *прецедентні феномени, прецедентні одиниці, інтертекстуальність, контрастна модифікація, поетичний текст, лінгвокультура, сучасна українська поезія.*

Contrastive modification of precedent units in contemporary Ukrainian poetry

Liudmyla Yuldasheva, candidate of philological sciences. Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Department of Ukrainian and Applied Linguistics, PhD student. 1alimduyl@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6561-8827.

This article explores the functioning of precedent phenomena in contemporary poetic texts. It provides an overview of various approaches to the correlation between precedentness and intertextuality, and highlights the role of precedent phenomena in shaping the national conceptual sphere.

It is noted that, when integrated into a literary text, precedent phenomena expand its boundaries and become interwoven into the broader megacontext of intertextual connections at the plot, imagery, and linguistic levels. They are crucial components of linguistic consciousness, as they reflect established cultural and historical meanings significant to speakers of a particular linguistic culture.

In Ukrainian poetry, the modification of precedent phenomena is widespread, shaping an author's individual style and the artistic concept of a text. The contrastive modification of precedent phenomena serves as a powerful tool enabling contemporary Ukrainian poets to create deep, multilayered, expressive, and intellectually rich texts. The mechanism of meaning transformation involves rejecting traditional interpretations and redirecting the reader's attention to new aspects, often resulting in the creation of strong, provocative images.

Changes in the semantics and structure of such units contribute to the formation of unique occasional meanings and their adaptation to a specific context. At the same time, precedent units with updated content and form maintain a connection to their original source. Despite significant advancements in this field, Ukrainian linguistics still lacks a comprehensive study of modified precedent units in poetic texts. Therefore, a multifaceted examination of this issue is both timely and necessary.

The purpose of this study is to analyse the features of contrastive modification of precedent phenomena in contemporary poetic texts. The research clarifies the terminological representation of the concept of precedentness and related notions, defines the role of precedent phenomena in contemporary poetry, characterises the main ways of contrastive transformation of precedent units, and examines the functions of modified precedent units in the context of an author's strategy.

The scientific novelty of this study lies in introducing new empirical material – precedent phenomena functioning in contemporary Ukrainian poetry – into academic discourse. The research reveals the mechanisms of their transformation, identifies key techniques of authorial reinterpretation of precedent units, and determines their significance in shaping the artistic worldview. The findings of this study will contribute to the further development of the theory of precedentness.

Future research should focus on analysing the dynamics of cognitive and functional-semantic changes in precedent phenomena within poetic texts.

Keywords: *precedent phenomena, precedent units, intertextuality, contrastive modification, poetic text, linguistic culture, contemporary Ukrainian poetry.*

Precedens egységek kontrasztív módosítása a kortárs ukrán költészetben

Juldaseva Ljudmilla, a filológiai tudományok kandidátusa. Cserkaszi Bohdan Hmelnickij Nemzeti Egyetem, Ukrán és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék, PhD-hallgató. 1alimduyl@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6561-8827.

Jelen tanulmány a precedens jelenségek működését vizsgálja a kortárs ukrán irodalmi szövegekben. Áttekintést nyújt a precedensek és az intertextualitás közötti összefüggésekről, valamint kiemeli a precedens jelenségek szerepét a nemzeti fogalmi szféra alakításában.

Megállapítást nyert, hogy a precedens jelenségek irodalmi szövegbe történő beépítése kitágítja annak határait és beépül a képi és nyelvi szinteken megjelenő intertextuális kapcsolatok széles megakontextusába. A precedens jelenségek a nyelvi tudatosság meghatározó elemei, mivel rögzült kulturális és történelmi jelentéseket tükröznek, amelyek az adott nyelvi kultúra beszélői számára fontosak.

Az ukrán költészetben a precedens jelenségek módosítása széles körben elterjedt, ami kihat a szerzők egyéni stílusára, valamint a szöveg művészi koncepciójára. A precedens jelenségek kontrasztív módosítása hatékony eszköz a kortárs ukrán költők kezében a mély, többretegű, kifejező és jelentésben gazdag szövegek létrehozásához. A jelentésátalakítás mechanizmusa a hagyományos értelmezések elvetésén és az olvasó figyelmének új szempontokra való irányításán alapul, ami gyakran erőteljes, provokatív képek létrejöttét eredményezi.

Az ilyen egységek szemantikai és szerkezeti változásai hozzájárulnak egyedi alkalmi jelentések kialakulásához és adott kontextushoz való alkalmazkodásukhoz. Ugyanakkor a megújult tartalommal és formával rendelkező precedens egységek megőrzik kapcsolatukat az eredeti forrással. A tudományterület jelentős eredményei ellenére az ukrán nyelvészetben még mindig hiányzik a költői szövegekben előforduló módosított precedens egységek átfogó vizsgálata, ezért e kérdés feltárása időszerű és szükséges.

A tanulmány célja a precedens jelenségek kontrasztív módosításának elemzése a kortárs költői szövegekben. A kutatás tisztázza a precedensség fogalmát és a kapcsolódó jelenségek terminológiáját, meghatározza a precedens jelenségek szerepét a kortárs költészetben, jellemzi a precedens egységek kontrasztív átalakításának fő módjait, valamint feltárja a módosított precedens egységek funkcióit a szerzői stratégia kontextusában.

A kutatás tudományos újdonsága abban rejlik, hogy új empirikus anyagot – a kortárs ukrán költészetben található precedens jelenségeket – vezet be a tudományos diskurzusba. A tanulmány feltárja átalakulásuk mechanizmusait, azonosítja a szerzői újraértelmezés fő technikáit, és meghatározza szerepüket a művészi világkép formálásában. Az eredmények hozzájárulnak a precedensség elméletének további fejlődéséhez.

A jövőbeli kutatások egyik lehetséges iránya a kognitív és funkcionális-szemantikai változások dinamikájának elemzése a precedens jelenségek költői szövegekben való megjelenése kapcsán.

Kulcsszavak: *precedens jelenségek, precedens egységek, intertextualitás, kontrasztív módosítás, irodalmi szöveg, nyelvi kultúra, kortárs ukrán költészet.*